

KS. KRZYSZTOF GRACZYK

**WARTOŚĆ TRWAŁOŚCI MAŁŻEŃSTWA I RODZINY
W ŚWIADOMOŚCI MŁODZIEŻY
KLAS VII, VIII ORAZ III GIMNAZJUM
Studium prawnosocjologiczne**

Zagadnieniem podjętym w niniejszym artykule jest wartość trwałości rodziny, małżeństwa, a także opinie na temat związków partnerskich w świadomości młodzieży, szczególnie na temat zmian dotyczących związków interpersonalnych, a także zmian w obrębie nawiązywania kontaktów, wchodzenia w relacje partnerskie, skupiając się na małżeństwie i rodzinie. Powyższe zagadnienia zostaną przedstawione w oparciu o ustalenia pedagogiki społecznej, wyniki badań socjologicznych oraz badań własnych autora, przeprowadzonych wśród młodzieży dwóch szkół. Głównym celem artykułu jest uzyskanie odpowiedzi, do jakiego stopnia młodzież ulega nowoczesnym trendom pojawiającym się w obrębie relacji partnerskich. Pytania dotyczące zasadniczych kwestii w temacie relacji partnerskich odnoszą się do następujących zagadnień: preferowanych wartości u przyszłych partnerów; wpływu czynnika asymilacji na proces powstawania małżeństw; wpływu religii na wybór oraz trwałość przyszłych związków, akceptacji nowych wzorców zachowań wynikających z libe-

---

KS. KRZYSZTOF GRACZYK – dr hab., studia specjalistyczne z zakresu prawa kanonicznego na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (1994–1998), uwieńczone doktoratem z kościelnego prawa małżeńskiego. W latach 1998–2001 asystent przy Katedrze Kościelnego Prawa Małżeńskiego i Rodzinnego na KUL. Od 2001 r. sędzia w Sądzie Kościelnym Diecezji Włocławskiej. Od 2003 r. wykładowca prawa kanonicznego na Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie – Sekcja św. Jana Chrzciciela. Studium Teologii we Włocławku. Oddział w Koninie. W 2013 r. uzyskał licencjat z teologii na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu, a w 2015 r. habilitację na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Autor kilkudziesięciu artykułów prawnych i prawnoduszpasterskich w pozycjach książkowych i czasopiśmie.

ralizacji seksualności; motywów wchodzenia w związek małżeński bądź wyboru jednej z alternatywnych form relacji rodzinnej.

1. Przesłanki teologiczno-prawne trwałości małżeństwa i rodziny

Model małżeństwa i rodziny w Kościele katolickim ukształtował się w ciągu wielu stuleci. W pierwszym okresie był to przede wszystkim model małżeństwa, później – głównie w XX w. – został poszerzony o model rodziny. Opiera się on na czterech filarach: Ewangeliach i listach apostoelskich, nauczaniu Ojców Kościoła, wskazaniach soborów (szczególnie Trydenckiego i Watykańskiego II) oraz katolicyzmie społecznym XIX i XX wieku¹.

Doktrynalne podstawy katolickiego modelu małżeństwa i rodziny znajdują się w Ewangelii, szczególnie w przekazach św. Mateusza i św. Marka. Według św. Mateusza Chrystus, w odpowiedzi na pytanie faryzeusza, nauczał: „Czy nie czytaliście, że Stwórca od początku stworzył ich jako mężczyznę i kobietę? I rzekł: Dlatego opuści człowiek ojca i matkę i złączy się ze swoją żoną, i będą oboje jednym ciałem. A tak już nie są dwoje, lecz jedno ciało. Co więc Bóg złączył, niech człowiek nie rozdziela” (Mt 19, 4–7). W tym przekazie zawarte są cztery główne elementy katolickiego modelu małżeństwa: 1) naturalny charakter, zasadzający się na naturalnym podziale ludzi na dwie płci uzupełniające się w miłości; 2) monogamia, a więc związek jednego mężczyzny z jedną kobietą; 3) nierozzerwalność i dożgonność związku małżeńskiego; 4) sakramentalny jego charakter, z czego wypływa szczególna łaska pomnażająca bogactwo duchowe małżonków.

Te pierwotne przekazy dotyczące życia małżeńsko-rodzinnego zostały pogłębione przez pouczenia apostoelskie, szczególnie przez nauki św. Pawła i św. Piotra. Pierwszy z nich zdecydowanie wystąpił przeciwko upadkowi moralności małżeńskiej w ówczesnej cywilizacji grecko-rzymskiej. Przeciwstawiał się zataczającej szerokie kręgi praktyce rozwodów, potępiał kazi-rodztwo, jednocześnie promując układ stosunków małżeńsko-rodziny opartych na posłuszeństwie żony i dzieci mężowi i ojcu. Św. Piotr rozwinął naukę św. Pawła, starając się ukształtować małżeństwo chrześcijańskie w taki sposób, aby stanowiło ono świadectwo wiary poprzez wzbogacanie walorów duchowych, cech osobowości współmałżonków i całej rodziny,

---

¹ Por. L. Dyczewski, *Małżeństwo i rodzina w nowoczesnym społeczeństwie*, Lublin 2007, s. 18–22.

a nie tylko skupiało się na przymiotach zewnętrznych i życiu doczesnym, jak miało to miejsce w rodzinach pogańskich. W małżeństwie chrześcijańskim mąż ma darzyć swą żonę należną czcią i szacunkiem, a przede wszystkim traktować ją jako równego sobie partnera. Żona natomiast ma się przypodobać mężowi głównie poprzez przykładowe zachowanie i przedkładanie nad zewnętrzne ozdoby piękna swej duszy².

Zachodni Ojcowie Kościoła rozwinęli doktrynę Kościoła wskazując przede wszystkim na naturalny charakter związku małżeńskiego i związaną z nim troskę o wydanie i wychowanie potomstwa, a także na jego szczególną rangę jako sakramentu, uświęcającego tych, którzy go przyjmują. Dalszy rozwój chrześcijańskiej koncepcji małżeństwa i rodziny zmierzał w kierunku pogłębienia dotychczasowej doktryny, z której usiłowano wyprowadzić wnioski określające cele i zadania rodziny, ustanowić ich hierarchię i tym samym ukazać istotę związku opartego na współdziałaniu z Bogiem w przekazywaniu nowego życia.

Jednolita koncepcja moralno-prawna małżeństwa, obowiązująca cały świat katolicki, została opracowana na Soborze Trydenckim w 1536 r., a następnie ujęta formalnie w ramy prawa kanonicznego, w którym doprecyzowano warunki i okoliczności zawierania małżeństw katolickich (KPK 1917, kan. 1012–1143). Wówczas też określono stanowisko Kościoła w odniesieniu do samych celów małżeństwa. W XVI w. zostały określone precyzyjnie warunki zawarcia ważnego małżeństwa oraz przeszkody wykluczające jego zawarcie (błędy w umowie małżeńskiej, niepełnoletność, uprzednio zawarte małżeństwo, wyższe święcenia kapłańskie lub uroczysta profesja zakonna, uprowadzenie, zbrodnia uprzednio dokonana na współmałżonku, pokrewieństwo lub powinowactwo, niemoc płciowa), które w swej podstawowej substancji zachowały się do dzisiaj. Po raz pierwszy sobór także w sposób jednoznaczny określił cele małżeństwa: za pierwszoplanowe uznał zrodzenie i wychowanie potomstwa, za drugorzędne, ale również ważne – wzajemną pomoc i zaspokojenie potrzeb seksualnych.

Nowe elementy do katolickiego modelu małżeństwa i rodziny zostały wniesione w XX w. W związku z powstaniem tzw. kwestii społecznej, rozwojem nauki, a przede wszystkim demokratyzacją struktur społecznych uległo przewartościowaniu, bez zmiany zasadniczych elementów

---

² Por. Jan Paweł II, *List do rodzin*, Warszawa 1993, s. 3n; M. Żurowski, *Kanoniczne prawo małżeńskie okresu posoborowego*, Katowice 1976, s. 39–40.

modelu, pojmowanie małżeństwa i rodziny³. Małżeństwo w dalszym ciągu traktowane jest jako oparty na naturze człowieka związek nierozzerwalny i dożgonny, ustanowiony przez Boga, a przez Chrystusa podniesiony do godności sakramentu.

Na szczególną uwagę zasługuje encyklika papieża Piusa IX *Casti connubii* (1930), będąca komentarzem do decyzji Soboru Trydenckiego dotyczących małżeństwa i rodziny⁴. Pod względem dogmatycznym przypomina ona ustanowienie małżeństwa oraz cechy małżeństwa chrześcijańskiego. „Małżeństwo zostało ustanowione i odrodzone nie przez ludzi, lecz przez Boga”, stąd jako dzieło Boga nie podlega woli ludzkiej. Przez małżeństwo jednoczą się ze sobą duchowo, a dopiero potem cieleśnie, dwie istoty ludzkie, i z tego zjednoczenia powstaje, z postanowienia Bożego, święty i nienaruszalny związek, przewyższający wszelkie inne formy współżycia ludzi ze sobą, a jego celem jest rodzenie i wychowywanie potomstwa. Małżeństwo jest wspólnotą całego życia, jest związkiem jednego mężczyzny z jedną kobietą i wymaga wzajemnej wierności małżonków, wypływającej z głębokiej miłości, rozumianej nie tylko jako miłość cielesna, ale przede wszystkim jako ujawniająca się w czasie stała postawa wzajemnej pomocy, zarówno materialnej, jak i duchowej⁵.

Papież Pius XI przypomniał również, że małżeństwo jest sakramentem ustanowionym przez Chrystusa i jako takie powinno być jedno i nierozzerwalne. Sakramentalny charakter małżeństwa oraz cele, jakim ono służy, stanowi podstawę uprawnień Kościoła do zabierania głosu w sprawie małżeństwa⁶.

Encyklika ta zajmuje się także społecznymi, moralnymi i gospodarczymi warunkami zdrowego współżycia rodzinnego. Pius XI broni praw kobiety i dziecka w małżeństwie; przestrzega więc przed niewiernością małżeńską, potępia zbrodnię dzieciobójstwa, piętnuje grzech neomal-tuzjanizmu uznającego, że nadmierny przyrost naturalny jest przyczyną problemów ekonomicznych i społecznych w państwie. Podkreśla przy

---

³ Por. tamże, s. 34–49.

⁴ Por. K. Wolski, *Małżeństwo chrześcijańskie. Przymioty*, w: *Słownik małżeństwa i rodziny*, red. E. Ozorowski, Warszawa – Łomianki 1999, s. 229.

⁵ Por. R. Sztuchmiller, *Trwałość i nierozzerwalność małżeństwa kanonicznego w świetle art. 10–11 polskiego Konkordatu z 28 lipca 1993*, „Kościół i Prawo”, 13(1998), s. 41n.

⁶ Por. Pius XI, Encyklika o małżeństwie chrześcijańskim *Casti connubii* (31 XII 1930), BF, s. 508n; Sztuchmiller, *Trwałość i nierozzerwalność małżeństwa kanonicznego w świetle art. 10–11 polskiego Konkordatu z 28 lipca 1993*, s. 48; P. Bianchi, *Kiedy małżeństwo jest nieważne?*, Kraków 2006, s. 13–17.

tym, że warunkiem zdrowego życia rodzinnego jest własność rodzinna jako materialny ośrodek współżycia rodzinnego⁷.

Także w obecnych czasach Kościół pragnie nieść nadal swoją naukę i zaofiarować pomoc tym, którzy znając wartość małżeństwa i rodziny, starają się pozostać im wierni. I tak, Jan Paweł II w adhortacji *Familiaris consortio* zwraca uwagę, że współczesna kultura, zwłaszcza mass media, w sposób zdecydowany zniekształcają obraz życia rodzinnego⁸. Papież omawia też wpływ zarówno pozytywnych, jak i negatywnych aspektów współczesności na rodzinę. Uważa, że z jednej strony ma się do czynienia z żywszym poczuciem wolności osobistej, jak również ze zwróceniem większej uwagi na jakość stosunków międzysobowych w małżeństwie, na podnoszenie godności kobiety, na odpowiedzialne rodzicielstwo, na wychowanie dzieci; prócz tego obserwuje się świadomość potrzeby zacieśnienia więzów między rodzinami celem niesienia wzajemnej pomocy duchowej i materialnej, pełniejsze odkrycie posłannictwa kościelnego właściwego rodzinie i jej odpowiedzialności za budowanie społeczeństwa bardziej sprawiedliwego. Z drugiej jednak strony, nie brakuje niepokojących objawów degradacji niektórych podstawowych wartości: błędne pojmowanie w teorii i w praktyce niezależności małżonków we wzajemnych odniesieniach, duży zamęt w pojmowaniu autorytetu rodziców i dzieci, praktyczne trudności, na które często napotyka rodzina w przekazywaniu wartości, stale wzrastająca liczba rozwodów, plaga przerywania ciąży, coraz częstsze uciekanie się do sterylizacji, faktyczne utrwalanie się mentalności przeciwnej poczęciu nowego życia. Jan Paweł II w tejże adhortacji szczegółowo omawia cztery podstawowe zadania rodziny: tworzenie wspólnoty osób, służba życiu, udział w rozwoju społeczeństwa, udział w życiu i posłannictwie Kościoła. Papież analizuje problem przygotowania do małżeństwa już od dzieciństwa, teologiczne znaczenie obrzędu zaślubin, problem ewangelizacji ludzi ochrzczonych, ale także ludzi niewierzących lub niepraktykujących, lecz pragnących zawrzeć małżeństwo w Kościele, oraz znaczenie i różne formy duszpasterstwa rodzin. Natomiast w końcowym fragmencie tej części papież zwraca uwagę na duszpasterstwo rodzin w trudnych przypadkach oraz duszpasterstwo w sytuacjach nieprawidłowych (małżeństwa „na próbę”,

---

⁷ Por. Pius XI, Encyklika o małżeństwie chrześcijańskim *Casti connubii*, s. 510; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Prawo małżeńskie*, t. 3, Olsztyn 1996, s. 31; Bianchi, *Kiedy małżeństwo jest nieważne?*, s. 23n.

⁸ Zob. FC, n. 1–86.

trwałe wolne związki, katolicy, którzy zawarli jedynie ślub cywilny, osoby żyjące w separacji lub rozwiedzione, które nie zawarły nowego związku oraz takie, które zawarły nowy związek, oraz osoby pozbawione rodziny)⁹.

Natomiast papież Franciszek w adhortacji apostolskiej *Amoris laetitia* daje mocny przekaz, że Kościół musi być bliżej ludzi, członkowie wspólnoty muszą być bliżej siebie nawzajem. Wspólnotowość jest narzędziem pozwalającym na rozwój wszystkich wiernych, a zwłaszcza chrześcijańskich rodzin. Specyfika sytuacji małżeństwa i rodziny wymaga w czasach będących niewątpliwym wyzwaniem dla chrześcijańskiego modelu szukania rozwiązań, które pozwolą skuteczniej zapobiegać kryzysowi tej instytucji. W praktyce papież chce większego zaangażowania, np. doświadczonych małżeństw, w celu pomocy w przygotowaniu przedmałżeńskim i na późniejszych etapach. Dostrzega konieczność konkretnego wsparcia rodzin przez duszpasterzy¹⁰. Papież podkreśla, że aby zrozumieć katolicką naukę związaną z sakramentem małżeństwa, trzeba wejść w pewną przestrzeń, która zakłada, iż to, co widzialne, nie jest jedynym wymiarem rzeczywistości. Sakrament małżeństwa w tym sensie nie będzie nigdy tylko celebracją czy umową. Papież spośród teologicznych zawłości wydobywa praktyczny wymiar sakramentalności małżeństwa: jest nią pomoc małżonkom w realizacji swojego powołania. W rozumieniu nauczania Kościoła sakrament jest łaską, która czyni małżeńskie i rodzinne zobowiązania łatwiejszymi do uniesienia¹¹.

2. Wpływ czynników społeczno-kulturowo-ekonomicznych na kształtowanie modelu małżeństwa i rodziny

Rodzina jako instytucja zmieniała swoją strukturę w ciągu wieków. Przeszła ewolucję od tradycyjnej rodziny patriarchalnej do rodziny nowoczesnej. Do zmian społeczno-kulturowych, które wpłynęły na przeobrażenia w małżeństwie i rodzinie, zaliczyć można następujące: 1) zwiększona migracja przestrzenna rodziny; 2) wolność w wyborze współmałżonka; 3) przejście od rodziny produkcyjnej do rodziny konsumpcyjnej; 4) zanik podziału ról, a tym samym wzrost liczby kobiet pracujących zawodowo; 5) nagminność rozwodów¹².

---

⁹ Zob. tamże.

¹⁰ Zob. AL, n. 236.

¹¹ Zob. AL, n. 248.

¹² Por. S. Kawula, *Rodzina*, w: *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, red. D. Lalak, T. Pilch, Warszawa 1999, s. 48; J. Rostowski, *Zarys psychologii małżeństwa*, Warszawa 1987, s. 2–18.

Szczególnie widoczne zmiany w modelu rodziny nastąpiły w drugiej połowie XX i początku XXI wieku, na skutek oddziaływania wielu czynników, m.in.: 1) wydarzenia i przemiany okresu powojennego, zmieniający się ustrój społeczny, po okresie wojennym powstające nowe ustawy prawne dotyczące małżeństwa i rodziny; 2) przemiany ekonomiczno-społeczne zachodzące w ciągu kilkudziesięciu lat, szczególnie industrializacja i urbanizacja oraz wynikająca stąd wzmożona migracja ludności, także wzrost poziomu wykształcenia i masowe zatrudnienie kobiet poza domem; 3) sytuacja kryzysowa lat osiemdziesiątych, osłabiająca kondycję rodziny i przyhamowująca jej cywilizacyjne przemiany; 4) procesy transformacji zaistniałe w Polsce w latach dziewięćdziesiątych¹³.

Na skutek powyższych czynników rodziny polskie straciły swój patriarchalny charakter. Dzieci uzyskały więcej swobody, upowszechniła się znacznie praca zawodowa kobiet, dająca im więcej swobody i niezależności w stosunku do mężów, ale zarazem ograniczająca spójność rodziny. Zmiany ekonomiczne, polityczne i obyczajowe doprowadziły do przekształceń w postrzeganiu wspólnoty małżeńskiej. Czasy ponowoczesne, w których przyszło nam żyć, to czasy emancypacji kobiet, legalizowania i akceptacji związków homoseksualnych. Te wszystkie zmiany sprawiły, że coraz więcej ludzi w społeczeństwach krajów rozwiniętych odchodzi od tradycyjnego modelu rodziny. W czasach obecnych obserwujemy zmianę pozycji kobiet na skutek ich aktywizacji zawodowej poza domem i przejęcia części ciężaru utrzymania rodziny, dotychczas ponoszonego przez mężczyznę. Kobieta podejmująca pracę stała się częścią życia społecznego, gospodarczego, politycznego i kulturalnego, weszła w strefy, które kiedyś były „męskimi strefami” i podstawą prestiżu społecznego, a przez to i rodzinnego. Znikł typ rodziny, w którym kobieta, pozostając wyłącznie w domu, troszczy się o rozwój życia małżeńskiego i rodzinnego. Podjęcie pracy przez kobietę zmieniło jej dotychczasową pozycję społeczną, inna jest już jej pozycja rodzinna i inny stosunek wobec męża. Wyjście za mąż przestało być dla kobiety jedyną drogą i koniecznością życiową, stało się sprawą wolnego wyboru¹⁴.

Kolejną zmianą, która nastąpiła w małżeństwie, jest zmiana norm i charakteru życia seksualnego. Życie seksualne obecnie zostało oddzielo-

---

¹³ Por. Z. Tyszka, *Współczesne rodziny polskie – ich stan i kierunek przemian*, Poznań 2001, s. 3n.

¹⁴ Por. S. Kawula, *Studia z pedagogiki społecznej*, Olsztyn 1996, s. 49; J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1970, s. 23–29.

ne od prokreacji oraz oddzielone od wpływów norm religijnych. Obecnie zazwyczaj traktowane jest jako fizjologiczna potrzeba człowieka. Sprzyja temu edukacja seksualna i łatwa dostępność środków antykoncepcyjnych. Kobieta może świadomie kierować swoją płodnością, co daje jej szansę pełnej emancypacji, również w sferze życia seksualnego. Jednakże możemy zaobserwować negatywne z punktu widzenia trwałości rodziny skutki owej rewolucji seksualnej. Są nimi: zdrada małżeńska, wolna miłość i co jest tego następstwem – rozpad małżeństwa¹⁵.

Ogólnie rzecz ujmując można obecnie zaobserwować: 1) wzrost liczby konfliktów małżeńskich i rozwodów; 2) wzrost zatrudnienia kobiet nie tyle z pobudek ekonomicznych, co z dążenia do ciekawszego życia i samorealizacji; 3) relatywne zmniejszanie się wartości w małżeństwie (dobra konkurencyjne); 4) indywidualizację form aktywności w rodzinie oraz zainteresowań; 5) dyferencjację (różnicowanie) norm i wartości u poszczególnych członków rodziny – nawzajem w stosunku do siebie; 6) autonomizację jednostki w stosunku do narodu, społeczności lokalnej, mikro grup i innych jednostek, a w tym także do własnej rodziny; 7) złą sytuację ekonomiczną większości polskich rodzin; 8) bezrobocie – nowe, groźne zjawisko, powodujące uczucie głębokiej degradacji społecznej i dotkliwe zubożenie całej rodziny¹⁶.

W analizie procesów, którym podlega współczesna rodzina, zauważamy dwa podstawowe sposoby ich wyjaśniania. Pierwsza orientacja przyczyn negatywnych przemian w rodzinie doszukuje się w przemianach cywilizacyjnych, tj. w procesach industrializacji, urbanizacji, intensywnym rozwoju nauki i techniki, które spowodowały znaczące przeobrażenia społeczno-ekonomiczne i kulturowe. Druga zaś zagrożenia rodziny widzi w zaniku tradycyjnej obyczajowości, desakralizacji małżeństwa, w działaniach (celowych) kultury masowej, w złej polityce państwa wobec małżeństwa i rodziny¹⁷.

Według nauki Kościoła rodzina jest przede wszystkim instytucją powołaną do wykonywania funkcji prokreacyjnej oraz opieki nad dziećmi

---

¹⁵ Por. I.L. Reiss, *The Social Context of Premarital Sexual Permissiveness*, New York, 1967, s. 98–99; O. Judsonová, *Sexuální poradna dr. Tatiány pro všechna živá stvoření, Úplný průvodce evoluční biologii sexu*, tłum. M. Seethaler, Praha 2003, s. 14–15; G.P. Murdock, *Social Structure*, New York 1949, s. 23–29.

¹⁶ Por. Z. Tyszka, *Rodzina we współczesnym świecie*, Poznań 2003, s. 10n; M. Ryś, *Jakość małżeństwa a komunikowanie się małżonków i sposoby rozwiązywania konfliktów*, „Problemy Rodziny”, 1996, nr 1, s. 5n.

¹⁷ Por. tamże, s. 10n.

i ich wychowania, jednakże czasy powojenne i obecne nacechowane są przekonaniem, że życie małżeńskie ma jedynie wtedy sens, jeśli daje pełną satysfakcję współmałżonkom, a dobro dzieci jest rzeczą drugorzędną. Naczelnym dobrem w oczach ludzi stała się nie tyle trwałość małżeństwa i rodziny, ile jakość życia w jej ramach. Destabilizacja rodziny, kłótnie i utarczki małżeńskie wpływają destrukcyjnie na pozycję zawodową małżonków, w szczególności kobiety, na którą zwykle spada trud ponoszenia konsekwencji związanych z utrzymaniem rodziny oraz opieką nad dziećmi i ich wychowaniem¹⁸.

3. Negatywny wpływ związków kohabitacyjnych i rozwodów na prawidłowe pojmowanie trwałości małżeństwa przez młodzież

Jedną z form życia małżeńsko-rodzinnego, podejmowaną jako alternatywa dla małżeństwa prawnego, jest dziś kohabitacja¹⁹. Jest to forma życia razem, lecz bez formalnego związku, co oznacza, że dwie osoby płci przeciwnej żyją razem jak mąż i żona, nie będąc jednak małżeństwem²⁰.

Od lat siedemdziesiątych XX wieku kohabitacja spotykana jest coraz częściej w różnych grupach: u ludzi stanu wolnego, wdowców, osób rozwiedzionych, osób o orientacji homoseksualnej, a także pozostających w formalnych związkach pozamałżeńskich. Związki nieformalne stały się bardzo szybko częścią kultury normatywnej społeczeństwa. Towarzyszy temu wzrost społecznej akceptacji, która jest wynikiem nowego, liberalnego podejścia do życia seksualnego niezamężnych osób. Liberalizacja zachowań seksualnych oraz obniżenie wieku inicjacji seksualnej są ważnym powodem upowszechniania się kohabitacji i poprzedzania przez nią formalnego związku²¹.

Dzisiejsze związki pozamałżeńskie różnią się w sposób zasadniczy od tych w minionych stuleciach. Przez lata do nawiązywania pożycia konkubenckiego dochodziło wtedy, gdy małżeństwo nie mogło być zawarte, przede wszystkim z przyczyn prawnych i majątkowych. Pożycie

---

¹⁸ Por. Kawuła, *Rodzina*, w: *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, s. 37.

¹⁹ Por. K. Słany, *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*, Kraków 2002, s. 12–23; M.P. Gajda, *Prawo małżeńskie Kościoła Katolickiego*, Tarnów 2005, s. 23n.

²⁰ Por. Ryś, *Jakość małżeństwa a komunikowanie się małżonków i sposoby rozwiązywania konfliktów*, s. 5n; Słany, *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*, s. 45–65.

²¹ Por. tamże, s. 76n.

nieformalne nie stanowiło pierwotnie świadomego wyboru partnerów. Ze względu na istotne funkcje spełniane przez małżeństwo i jego szczególną pozycję zasadą było, że każdy, komu przyczyny obiektywne nie stały na przeszkodzie, wstępował w związek małżeński. Zmiany w ostatnich dziesięcioleciach umożliwiły jednak zawieranie i rozwiązywanie związków małżeńskich bez względu na zajmowaną pozycję społeczną. Stąd też przeszkody małżeńskie tylko w bardzo nielicznych przypadkach przyczyniają się obecnie do powstawania związków nieformalnych²².

Nasilające się współcześnie przemiany dotyczące mentalności społeczeństwa znacząco wpływają na odrzucenie tradycyjnej katolickiej koncepcji małżeństwa i promowanie wspólnego życia bez zawarcia związku małżeńskiego. Kobieta i mężczyzna, ulegając postmodernistycznej ideologii, wchodzi w tak zwany nieformalny związek. W ten sposób przedkładają swobodę działania i osiągnięcie maksymalnej przyjemności nad głoszone przez Kościół zasady etyczne. Podejmując życie w związku nieformalnym, odrzucają tym samym katolicką koncepcję małżeństwa opartą na świętym, trwałym i nierozzerwalnym związku kobiety i mężczyzny. Obecnie kohabitacja jest ogólnie akceptowana i pożądana przez współczesną młodzież jako forma „dotarcia” i wypróbowania się, gdyż większość dąży jednak do sformalizowania związku, chociaż nieliczni twierdzą, że pragną pozostać w związku, lecz bez ślubu. Przeprowadzone badania pokazują, że dla młodych ludzi w Polsce kohabitacja pozostaje tylko formą przygotowania do małżeństwa. Ogólna ocena zjawiska konkubinatu jest w większości negatywna²³.

W opiniach na temat związków kohabitacyjnych Polacy są dość mocno podzieleni. Stosunkowo największą grupę (41%) stanowią respondenci, którzy za wskazane, choć nieobligatoryjne, uznają zawarcie małżeństwa przez osoby żyjące ze sobą bez ślubu; 33% wychodzi z założenia, że najważniejszy jest ślub kościelny, który niesie ze sobą skutki prawne, czyli tzw. konkordatowy. Jednak niemal tyle samo ankietowanych, czyli 32%, uważa, że rodzaj ślubu jest bez znaczenia. Życie w pojedynkę popiera niespełna 23% badanych²⁴.

---

²² Por. F. Hartwich, *Związki partnerskie – aspekty prawne*, Warszawa 2011, s. 23–42; G. Madinie, *Nature et mystere de la famille*, Paris 1958, s. 23–29.

²³ Por. Hartwich, *Związki partnerskie – aspekty prawne*, s. 185n; Gajda, *Prawo małżeńskie Kościoła Katolickiego*, 23n; L. Dyczewski, *Rodzina twórcą i przekazicielem kultury*, Lublin 2003, s. 98–111.

²⁴ Por. Hartwich, *Związki partnerskie – aspekty prawne*, s. 232–243; Z. Tyszką, *Socjologia rodziny*, Warszawa 1974, s. 2n.

Analizując ogólnopolskie badania stanu polskich małżeństw²⁵, należy podkreślić, że do podstawowych przyczyn rozpadu małżeństwa należy zaliczyć: niedojrzałość psychiczną i społeczną młodych ludzi wstępujących w związek małżeński, słabe przygotowanie do życia małżeńskiego i rodzinnego oraz niezgodność charakterów. Obserwuje się obecnie, że większość małżonków rozwodzi się w wieku 20 do 35 lat, a więc w okresie, gdy kobieta znajduje się w wieku najwyższej aktywności rozrodczej. Rozwodzące się małżeństwa to najczęściej pary o stażu nie przekraczającym 10 lat, nie można wykluczyć, że niejednokrotnie nie zdążyły one zrealizować jeszcze swoich planów związanych z dzietnością.

Rozpad związku małżeńskiego w wyniku rozwodu pociąga za sobą niekorzystne następstwa i konsekwencje, które w szczególności dotyczą dzieci, a więc osób, które w przyszłości mają stać się fundamentem dla przyszłych rodzin z prawidłowo zachodzącymi relacjami pomiędzy małżonkami oraz ich dziećmi. Dzieci pozbawione normalnie funkcjonującej, pełnej rodziny przeżywają w sposób szczególnie dla nich niekorzystny rozpad małżeństwa, kryzys w rodzinie. Dziecko wychowywane bez ojca traci poczucie bezpieczeństwa, szansę na łatwiejszy start życiowy, możliwość lepszej edukacji²⁶.

Trzeba wyraźnie podkreślić, że rozwody prowadzą do zaburzeń w funkcjonowaniu rodziny i do wielu patologicznych dewiacji jednostek, jak również wszystkich członków rodziny. Osoby rozwiedzione są grupą bardziej niż inne podatną na różnego rodzaju choroby i zaburzenia zachowania. Rodzina niepełna prowadzi do ograniczenia realizacji poszczególnych funkcji sprawowanych przez nią²⁷.

Bardzo duży wpływ na przyszłą sytuację społeczno-demograficzną w naszym kraju wywiera zmiana mentalności prokreacyjnej młodego pokolenia, a szczególnie kobiet. Z prowadzonych badań naukowych wynika, że w postawach prokreacyjnych młodych ludzi zachodzą pewne zmiany,

---

²⁵ Badanie CBOS, *Aktualne problemy i wydarzenia* – 1–8 czerwca 2017 r., przeprowadzone metodą wywiadów bezpośrednich na liczącej 1020 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

²⁶ Badanie CBOS, *Aktualne problemy i wydarzenia* – luty 2008, reprezentatywna próba losowa dorosłych mieszkańców Polski. Badanie Instytutu Studiów Społecznych UW i Instytutu Filozofii i Socjologii PAN.

²⁷ Por. M. Braun-Gałkowska, *Miłość aktywna. Psychologiczne uwarunkowania powodzenia w małżeństwie*, Warszawa 1985, s. 34–56; Z. Celmer, *Małżeństwo*, Warszawa 1989, s. 34n; D. Dodziuk Lityńska, D. Markowska, *Współczesna rodzina w Polsce*, Warszawa 197, s. 98–123; M. Mazur, *Kryzysy w małżeństwie*, „W drodze”, 1999, nr 11, s. 24n.

których wyrazem jest obniżanie się wartości parametrów określających tzw. dzietność deklaracyjną, tzn. uważaną za idealną oraz planowaną w momencie zawierania małżeństwa. Na przykład przeciętna liczba dzieci planowanych przez kobiety uczestniczące w „Ankiecie Nowożeńców” prowadzonej przez GUS na reprezentacyjnej próbie osób zawierających małżeństwo po raz pierwszy wynosiła 2,3, a w ciągu 10 lat spadła do 2,2. Zmieniają się wyobrażenia o idealnej liczbie dzieci w rodzinie. Jeszcze w połowie lat dziewięćdziesiątych XX wieku dwojkę dzieci chciało mieć 60% młodych mężatek, a 35% nawet trójkę. Gdyby te plany zostały zrealizowane, nie byłoby dzisiaj ujemnego bilansu przyrostu naturalnego. Dziś dzietność w Polsce jest niższa niż w wielu krajach Europy – wynosi 1,2. Tymczasem, żeby osiągnąć prostą reprodukcję, wskaźnik ten powinien wynosić 2,15²⁸.

4. Postawy życiowe badanej młodzieży związane z wartością trwałości małżeństwa i rodziny

Coraz większa nietrwałość małżeństwa i rodziny nie jest korzystnym elementem utrwalającym pogląd o znaczącej roli związków małżeńsko-rodzinnych jako środowiska wychowawczego, społecznego, emocjonalnego dla jej członków. W świadomości społecznej coraz bardziej akceptuje się rozwody małżeńskie, a także różne formy alternatywne życia rodzinnego. Młode pokolenie tworzyć będzie najbliższą przyszłość małżeństwa bądź też alternatywnych związków oraz rodziny lub innych form podobnych do tradycyjnego środowiska rodzinnego²⁹.

Stąd też w procedurze badawczej interesowało nas zagadnienie dotyczące preferowania przez młodzież związków małżeńsko-rodzinnych i ich wartości, a także ich opinii z zakresu innych nieformalnych ich odmian, które w rzeczywistości społecznej zajmują już pewne miejsce i znaczenie.

Celem podjętych badań jest dokonanie diagnozy uznawanej wartości trwałości małżeństwa i rodziny w świadomości młodzieży klas VII, VIII i III gimnazjum. Proces badawczy ukierunkowany jest nie tylko przez ujęcie celu badań, ale przede wszystkim w drodze świadomie sformułowanych problemów badawczych. Wyodrębniono następujące problemy:

---

²⁸ Por. Główny Urząd Statystyczny, *Dane demograficzne*, Warszawa 2018; K. Kluzowa, *Polska rzeczywistość demograficzna: stan aktualny i perspektywy*, „W Służbie Życiu”, 1999, nr 7(99), s. 8–17.

²⁹ Por. J. Szczepański, *Zagadnienia socjologii współczesnej*, Warszawa 1965, s. 34n; K. Wiśniewska-Roszkowska, *Sztuka małżeńskiego szczęścia*, Warszawa 1989, s. 123–156; *Rodzina współczesna*, red. M. Ziemska, Warszawa 1999, s. 12–32.

- 1) Wartość trwałości małżeństwa w życiu badanej młodzieży;
- 2) Plany młodzieży dotyczące przyszłych form życia małżeńsko-rodzinnego;
- 3) Opinie młodzieży o życiu bez formalnego związku.

W uzyskiwaniu danych posłużono się metodą sondażu diagnostycznego. Metoda ta pozwala w sposób dość obiektywny rozpoznać poglądy młodzieży dotyczące wartości trwałości rodziny oraz innych form życia małżeńsko-rodzinnego przeciwstawnych trwałości.

W tym celu zastosowano technikę badawczą w postaci ankiety. Ankieta składała się z szeregu pytań, z których kilka stanowiły pytania otwarte, pozostałe natomiast pytania były skategoryzowane, dające także możliwość swobodnego wypowiedzenia się respondentów w postaci uzasadnienia wyboru określonej odpowiedzi. Badania przeprowadzono w pierwszej połowie 2018 roku w dwóch szkołach podstawowych (młodzież z klasy VII i VIII) i III gimnazjum.

Badania przeprowadzono na populacji 180 respondentów. Ze względu na płeć badanych przewodziła liczba dziewcząt – 95, a chłopców było 85. Badani respondenci pochodzili z rejonu wiejskiego.

Każdy człowiek w swej naturze jest jednostką społeczną, dlatego też dąży do życia w małych lub większych wspólnotach ludzkich. Naturalnym dążeniem dorosłej części młodzieży jest założenie przyszłej swojej rodziny prokreacyjnej lub funkcjonowanie w innych wspólnotach, związkach nieformalnych, alternatywnych formach *quasi*-rodzinnych.

Różne sytuacje kryzysowe występujące współcześnie w małżeństwach i rodzinie mogą wpływać na niekorzystny pogląd młodzieży na wartość tradycyjnej, sformalizowanej wspólnoty małżeńsko-rodzinnnej i jej trwałość. Stąd też analiza wypowiedzi badanej młodzieży dotyczących ich planów życiowych związanych z przyszłą formą życia małżeńskiego i rodzinnego stanowić może interesującą wiedzę odnoszącą się do wartości w hierarchii jej systemu dotyczącego małżeństwa, rodziny i innych form alternatywnych. Wyniki tych badań wyrażać będą także stan kondycji współczesnej i przyszłej rodziny oraz zagrożenia dla instytucji rodziny.

4.1. Wartości w życiu

Pierwszym zagadnieniem badawczym uczyniono uznawane wartości młodzieży, w tym usytuowanie rodziny w hierarchii przyjętego systemu aksjologicznego. Cenione wartości w życiu badanej młodzieży przedstawiają wyniki ujęte w tabeli 1.

Tabela 1. Wartości w życiu badanej młodzieży

Lp.	Cenione wartości	Kobiety		Mężczyźni		Ogółem	
		N	%	N	%	N	%
1.	Zdobycie prestiżu zawodowego	42	44,2	68	80	110	61
2.	Dobra materialne	50	53	72	84,7	122	68
3.	Pozycja społeczna	45	47,3	67	79	112	62
4.	Bezinteresowna pomoc ludziom	30	31,5	30	35,2	60	33
5.	Zdobycie dobrego wykształcenia	49	52	46	54,1	95	53
6.	Życie bez stresu	44	46,3	63	74,1	107	59,4
7.	Odwzajemniona miłość	70	74	67	79	137	76,1
8.	Szczęście i spokój w małżeństwie	50	53	53	62,3	103	57,2
9.	Rodzina i jej powodzenie	89	94	41	48	130	72
10.	Wiara religijna, sakramenty	40	42,1	34	40	74	41
11.	Inne wartości	40	42,1	42	49,4	82	46
12.	Ogółem	549	577,9	583	685,9	1132	628,7

Źródło: badania własne

N – kobiety – 95; N – mężczyźni – 85; N – ogółem – 180

Odpowiedzi jest więcej niż 100%, gdyż respondenci podawali jedną i więcej odpowiedzi jako cenione wartości.

Wyniki badań przedstawione w tabeli 1 dowodzą, że niemal najwyżej cenioną wartością w życiu młodzieży jest rodzina (72%). W znacznie większym stopniu wartość ta akceptowana jest przez badane dziewczęta (94%), niż przez badanych chłopców (48%).

Na czołowych miejscach w hierarchii systemu wartości badanej młodzieży znalazły się: „odwzajemniona miłość” (76,1%) oraz „szczęście małżeńskie” (57,2%). Należy sądzić, że badani respondenci pragną, by w ich życiu funkcjonowała sfera emocjonalna. Wspólnota rodzinna osadzona na szczęściu małżeńskim, a także na odwzajemnionej miłości z pewnością będzie trwalsza.

Na liczących się również miejscach, zarówno wśród badanych dziewcząt, jak i badanych chłopców, znalazły się takie wartości jak: kariera zawodowa (61%), dobra materialne (68%) i dobre wysokie wykształcenie (53%). Uznawanie tych wartości w hierarchii systemu aksjologicznego świadczy o wysokich aspiracjach i dążeniach współczesnej młodzieży. Pragną oni ukończyć studia magisterskie, uzyskać społecznie uznawaną i dobrze płatną pracę, a także podnosić swoje kwalifikacje zawodowe, by rozwijać swoją karierę zawodową. W badaniach duży odsetek respon-

dentów na wysokim miejscu stawia wartość w postaci dóbr materialnych. Wartość ta nie tylko łączy się z wykształceniem i karierą zawodową, ponieważ część badanych skłonna jest w przyszłości założyć własną firmę. Najmniej cenione wartości wśród badanej młodzieży to przyjmowana wiara religijna (41%) oraz inne wartości takie, jak: zdrowie (22,6%), sprawiedliwość (13,8%), dobroć (9,6%).

Analizując powyższe wyniki, należy stwierdzić, że udane życie rodzinne to jeden z najważniejszych celów życiowych dla badanej młodzieży. Należy więc z optymizmem wyrazić pogląd, że mimo nietrwałości związków małżeńskich oraz kryzysowych sytuacji we współczesnych rodzinach, istnieje jednak wśród młodzieży potrzeba życia we wspólnocie rodzinnej i tę wartość ceni sobie ona najwyżej³⁰.

4.2. Plany dotyczące przeszłego małżeństwa i rodziny

Kolejnym analizowanym problemem badawczym są plany życiowe dotyczące form małżeńsko-rodziny wybieranych przez młodzież. Wyniki badawcze tego zagadnienia przedstawione zostały w tabeli 2.

Tabela 2. Plany młodzieży dotyczące przeszłego małżeństwa i rodziny

Lp.	Plany badanych dotyczące małżeństwa i rodziny	Kobiety		Mężczyźni		Ogółem	
		N	%	N	%	N	%
1.	Małżeństwo bez potomstwa	8	8,4	9	10,5	17	8,45
2.	Małżeństwo z potomstwem	40	42,1	50	58,8	90	50
3.	Związek partnerski bez potomstwa i zobowiązań	10	10,5	10	11,8	20	10,56
4.	Związek konkubinatu z potomstwem	15	16	11	12,9	26	16,07
5.	Samotne rodzicielstwo	8	8,4	1	1,17	9	8,4
6.	Samotność	10	10,5	1	1,17	11	10,5
7.	Nie mam planów	4	4	3	3,5	7	4,01
8.	Ogółem	95	100	85	100	180	100

Źródło: badania własne

N – kobiety – 95; N – mężczyźni – 85; N – ogółem – 180

Zestawienie wyników badań ujętych w tabeli 2 wskazuje, że połowa badanej młodzieży planuje w przyszłym swym życiu założyć rodzinę

³⁰ Por. A. Kwak, *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kohabitacja*, Warszawa 2005, s. 142n.

i wstąpić w związek małżeński. W nieco większym stopniu (58,8%) badani chłopcy planują złączyć się z kobietą formalnym związkiem małżeńskim, a w nim tworzyć rodzinę z jednym bądź większą liczbą dzieci. Niewiele mniejszy odsetek badanych dziewcząt (42,1%) planuje w przyszłości formę wspólnoty życia rodzinnego w postaci małżeństwa wraz z dzieckiem, czy dziećmi. Wyniki tych badań wśród młodzieży należy przyjąć z optymizmem, gdyż małżeństwo jako zinstytucjonalizowana forma życia jest coraz częściej oddalana w czasie przez partnerów, a nawet wstępujących w formalne związki narzeczeńskie.

Jednak część tej młodzieży, która planuje w przyszłości zawrzeć związek małżeński, wyraża pogląd, iż nie planuje w przyszłości żadnej prokreacji, by tworzyć wspólnotę rodzinną (10,56%). Związek małżeński stanowi dla tej części badanych formę życia sformalizowaną prawnie z partnerem bądź partnerką, w której zaspokajane są potrzeby emocjonalne, seksualne, społeczne, materialne i towarzyskie. Pragną rozwijać karierę zawodową, wspierając się nawzajem.

Niepokojące opinie wyraża pewna część badanej młodzieży (16,7%), iż w przyszłości planują funkcjonowanie w nieformalnych związkach partnerskich. Związki partnerskie bez dzieci planuje 10,56% badanych. Więcej badanych chłopców (11,8%) jest zwolennikiem takiej formy ich przyszłego życia. Jak można stwierdzić na podstawie przeprowadzonych badań, wynika to najczęściej z ich wygody i małej odpowiedzialności za życie partnerki. Nieznacznie większy odsetek badanej młodzieży (16,07%) planuje związek partnerski – konkubinaty, najczęściej z jednym dzieckiem. Takie podejście jest wynikiem ich traumatycznego przeżycia w formalnych, prawnie utworzonych rodzinach ich dzieciństwa. Obraz ich dysfunkcyjnych rodzin spowodował negatywne ich przeżycia emocjonalne i społeczne, co jest wynikiem obniżenia u nich wartości życia małżeńskiego. Wśród badanej młodzieży zdarzyły się też nieliczne przypadki, gdy młodzież argumentowała, że związki małżeńskie sformalizowane ślubem kościelnym lub kontraktem cywilnym przyczyniły się do obniżenia wcześniej panującej w nich więzi emocjonalnej oraz już nie rozwijały miłości między mężczyzną i kobietą.

Dokonując dalszej analizy materiału badawczego, należy stwierdzić, że wśród badanej młodzieży występuje również projekt życia w pojedynkę, jako osoba samotna. Taki stan życia pragnie wybrać 10,5% badanych. Jak wynika z przeprowadzonej ankiety, dla tej grupy młodzieży małżeństwo i rodzina nie stanowią wysokiej wartości w hierarchii ich systemu aksjolo-

gicznego. Wynikiem takiego poglądu było to, że rodzina, w której wzrastali, była skonfliktowana, bardzo napięta atmosfera w domu, osłabione więzi emocjonalne i to wszystko spowodowało niechęć do zawarcia małżeństwa i założenie rodziny. Z badanych respondentów 8,4% dziewcząt planuje przyszłość jako osoba samotnie wychowująca dziecko. Przyczyną takiego poglądu jest planowana przez te dziewczęta kariera zawodowa, własny rozwój i samorealizacja.

Biorąc pod uwagę fakt, że ponad połowa badanej młodzieży pragnie stworzyć w przyszłym swym życiu związek małżeński-rodzinny oraz opinie tej grupy badanych dotyczące modelu funkcjonowania rodziny, należy sądzić, że związki małżeńsko-rodzinne, mimo różnych sytuacji kryzysowych będą funkcjonowały w społeczeństwach cywilizowanych.

4.3. Model pożycia małżeńskiego

Ostatnim wreszcie analizowanym problemem badawczym jest model pożycia małżeńskiego wybierany przez młodzież. Wyniki badawcze tego zagadnienia przedstawione zostały w tabeli 3.

Tabela 3. Model pożycia małżeńskiego

Lp.	Model pożycia małżeńskiego	Kobiety		Mężczyźni		Ogółem	
		N	%	N	%	N	%
1.	Miłość dozgonna	62	65,2	78	91,7	140	77,7
2.	Wierność	64	67,3	82	96,5	151	83,9
3.	Trwałość	67	70,5	78	91,8	156	86,7
4.	Uczciwość	45	47,3	54	63,5	99	55

Źródło: badania własne

N – kobiety – 95; N – mężczyźni – 85; N – ogółem – 180

Odpowiedzi jest więcej niż 100%, gdyż respondenci podawali jedną i więcej odpowiedzi jako cenione wartości.

Analiza wyników badań dowodzi, że 77,7% młodzieży wyraźnie opowiada się za miłością dozgonną w małżeństwie, 83,9% za wiernością, 86,7% za trwałością, a połowa respondentów (55%) za uczciwością. Należy wyrazić pogląd, iż uzyskane wyniki badawcze dotyczące preferowanego przez młodzież związku małżeńskiego i jego modelu pożycia jest satysfakcjonująca. Badana młodzież ceni sobie te przymioty i upatruje w nich swoje szczęśliwe pożycie w małżeństwie. Ważna jest dla niej trwałość pożycia małżeńskiego i odpowiedzialność za jego nierozzerwalność. Młodzież,

pomimo współczesnej promocji wolnych związków jest zdecydowanie nastawiona na tradycyjny model małżeństwa i rodziny, w której upatruje realizację samych siebie i widzi szczęście drugiej osoby, a także własne.

* * *

Wobec dokonujących się zmian w zakresie moralności rodzinnej należy podkreślić, że rodzina była i pozostaje nadal fundamentem życia społecznego, a silne, trwałe struktury rodzinne są główną potrzebą współczesnych społeczeństw. Tylko trwała, zbudowana na fundamencie wierności, ofiarności, dużej kulturze oraz wzajemnym zaufaniu i miłości rodzina może spełniać swoje obowiązki i zadania. Tylko rodzina stworzona przez ludzi dojrzałych uczuciowo i charakterologicznie, kierujących się czymś więcej niż tylko hedonistycznym pędem ku przyjemności, może zbudować stabilne, dające szczęście ognisko domowe, w którego ciepłe i blasku urodzi się, wychowa i zostanie wykształcone nowe wartościowe pokolenie.

Młodzież ceniąc sobie życie małżeńsko-rodzinne, uważa, że małżeństwo i rodzina mają charakter wspólnotowy i instytucjonalny jednocześnie. Traktują je jako instytucje odrębne, lecz ściśle ze sobą powiązane, a także jako instytucje względnie trwałe. Opowiadając się za trwałością małżeństwa, większość badanych dopuszcza rozwód w sytuacji, kiedy wzajemne relacje osobowe są stale utrudnione lub wręcz niemożliwe. Najczęściej wskazywanymi powodami do rozwiązania małżeństwa są: przemoc, niewierność, niedające się rozwiązać problemy i długotrwałe kłótnie, uzależnienia.

Młodzież bardzo wysoko ceni sobie posiadanie dzieci i najczęściej preferuje dwójkę dzieci we własnej rodzinie, następnie trójkę oraz większą liczbę dzieci (częściej niż jedno dziecko). Jej plany prokreacyjne, gdyby zostały zrealizowane, mogłyby pozytywnie wpłynąć na sytuację demograficzną w Polsce i zmienić niekorzystne wskaźniki demograficzne.

Na wyobrażenia młodzieży o małżeństwie i rodzinie najsilniejszy wpływ mają: ocena osobistej religijności, ocena związku pomiędzy rodzicami i z rodzicami, płeć i wiek, a o wiele słabszy, i tylko na wybrane sprawy, sytuacja szkolna młodzieży, sytuacja zawodowa matki, poziom wykształcenia rodziców. Kierunek tych zależności na ogół jest taki, że im wyższa ocena religijności, związku rodziców i własnych relacji z rodzicami, tym większa akceptacja małżeństwa/rodziny z dzieckiem jako podstawowej formy życia rodzinnego.

Słaba siła zależności pomiędzy wyobrazeniami młodzieży o małżeństwie i rodzinie a takimi czynnikami społeczno-demograficznymi, jak wiek,

płeć, praca zawodowa matek, wykształcenie, aktualne zajęcie, wskazuje na duże ujednoczenie poglądów na wiele spraw życia małżeńsko-rodzinnego w ramach tego samego pokolenia.

Przeprowadzone badania wskazują, że zmienia się sama instytucja małżeństwa i rodziny w kierunku bardziej partnerskich relacji. Różnicują się poglądy na małżeństwo i rodzinę. W świadomości młodzieży istnieje otwartość na odmienne formy życia małżeńsko-rodzinnego oraz tolerancja wobec nowych postaw prorodzinnych i arodzinnych, które w ostatnim czasie coraz bardziej cechuje pluralizm i różnorodność. Zdecydowana większość młodzieży pragnie życia rodzinnego opartego na małżeństwie dwóch osób odmiennej płci z dziećmi, o demokratycznej strukturze i partnerskich relacjach. Jednocześnie z badań tych wynika, że mimo sygnalizowanych negatywnych zmian w postawach młodzieży wobec katolickiej moralności małżeńskiej i rodzinnej, a zarazem jej pozytywnego stosunku do alternatywnych form życia rodzinnego, dominujący odsetek ludzi młodych własne szczęście obecne i przyszłe lokuje właśnie w szczęśliwym związku małżeńskim i w spójnej, harmonijnie funkcjonującej rodzinie.

Otrzymane wyniki przeprowadzonych badań mają zasadnicze znaczenie w kształtowaniu prawidłowych postaw społecznych wobec zagadnienia małżeństw, rodzin. Na badanym terenie młodzież jest tego świadoma, ale również doskonale zdaje sobie sprawę, że proces zmian nie jest możliwy do zrealizowania od razu, potrzeba czasu, by ich otoczenie zrozumiało, że każdy ma prawo do własnego, indywidualnego życia, bez względu na to, jakie będą jego życiowe wybory.

Z drugiej strony przeprowadzone badania ukazały „tęsknotę” za tradycyjnym modelem życia, rodziny, gdzie oboje partnerzy wspierają się nawzajem w dobrych i trudnych chwilach, bez obawy, że któreś odejdzie. W takim układzie jednostki przewycięzają razem wszelkie trudności i razem idą przez życie. Jest to obraz związku preferowanego przede wszystkim przez społeczeństwa, w których religia, a zwłaszcza Kościół katolicki ma silną pozycję.

STRESZCZENIE

W obecnym XXI wieku zbyt szybka industrializacja, szybki rozwój gospodarczy, kulturowy sprawia, że człowiek gubi swoją tożsamość, usprawiedliwia się niemal ze wszystkich niespełnionych obowiązków. Dzieci i młodzież, pozbawieni troski rodzicielskiej, uciekają w to, co sprawia im przyjemność, czym mogą wypełnić czas. Potęgują

to procesy i zjawiska społeczno-ekonomiczne, takie jak: atomizacja życia ludzkiego w różnych grupach społecznych, narastająca konfliktowość i agresja między warstwami społecznymi, organizacjami politycznymi i gospodarczymi, lekceważenie autorytetu władzy i innych znaczących osób w środowisku społecznym i globalnym społeczeństwie, osłabienie więzi emocjonalnych w grupach ludzkich, zwłaszcza w środowisku miejskim i wiejskim, emigracja zarobkowa coraz większej części społeczeństwa, dynamiczny rozwój Internetu i mass mediów, coraz większe upowszechnianie kultury i wartości z państw wysoko cywilizowanych. Coraz bardziej uwidacznia się zmiana struktury rodziny postindustrialnej. Modelem współczesnej rodziny jest mała struktura wyrażająca się postacią 2 + 1. Model tej struktury upowszechnia się przede wszystkim w małżeństwach, które posiadają wysoki status zawodowy, społeczny i ekonomiczny. Zaburzenie struktury wspólnoty rodzinnej wynika również z nietrwałości związków małżeńskich. Co czwarte zawierane małżeństwo (24,6%) rozwodzi się.

Badania przeprowadzone przez autora artykułu wskazują, że zmienia się sama instytucja małżeństwa i rodziny w kierunku bardziej partnerskich relacji. Różnicują się poglądy na małżeństwo i rodzinę. W świadomości młodzieży istnieje otwartość na odmienne formy życia małżeńsko-rodzinnego oraz tolerancja wobec nowych postaw prorodzinnych i arodzinnych, które w ostatnim czasie coraz bardziej cechuje pluralizm i różnorodność. Zdecydowana większość młodzieży pragnie życia rodzinnego opartego na małżeństwie dwóch osób odmiennej płci z dziećmi, o demokratycznej strukturze i partnerskich relacjach. Jednocześnie z badań tych wynika, że mimo sygnalizowanych negatywnych zmian w postawach młodzieży wobec katolickiej moralności małżeńskiej i rodzinnej, a zarazem jej pozytywnego stosunku do alternatywnych form życia rodzinnego, dominujący odsetek ludzi młodych własne szczęście obecne i przyszłe lokuje właśnie w szczęśliwym związku małżeńskim i w spójnej, harmonijnie funkcjonującej rodzinie, zgodnie z zasadami moralnymi i prawami Kościoła katolickiego.

Słowa kluczowe: rodzina, małżeństwo, wspólnota, związek partnerski, kohabitacja, trwałość małżeństwa, przymioty małżeństwa, separacja, rozwód.

SUMMARY

The XXI century points out the crucial changes in the functioning of the Polish family and marriage. Too rapid process of industrialisation, the fast economic development as well as the cultural one has led to the situation, when the human has started to lose his identity and made various excuses for almost all unfulfilled duties. It is observed that the family has begun to approach towards the disintegration which causes the lack of responsibility for oneself and the children. In such a situation the young generation is left alone nearly without any control and care. The children and the youth who are deprived of the parental care start to find such activities that can fill their times pleasantly. In this way, the young people begin to accept these life values that are full of populism, which are not right to the ethical and moral rules. All these negatives factors have a destructive impact on the correct functioning of the family and marriage.

The following social and economic processes and phenomena can be highly observed: the atomization of human's life in various social groups; the growing conflicts and the aggressive behaviour among the social spheres, and the political and economic organizations; the disregard for the local authorities and other important figures in the local and global environment; the weakness of emotional bond among the human groups, especially, in the rural and urban areas; the financial emigration of the majority of society; the dynamic development of the Internet and Mass Media; the bigger popularization of the culture and the values from the highly civilised countries. Looking at the postindustrial family, we can observe the change in its structure. The typical model of the contemporary family is shown in a figure of 2+1, which means that the parents bring up an onlychild. It is much more visible, especially, if the spouses have a high economic, social and professional status. The direct cause of keeping up the procreative function is the improvement of the popularisation of the methods and ways of contraception, the late level of birth age of the first child by the women as well as the increasing role of the other family life's values, mainly, such as the professional and the educational career, the meaning of the material, residential, cultural or consumer possessions. The disorder of the family structure is the result of the instability of the marriages too. Every fourth marriage (24.6%) ends in the divorce. The consequence of the breakdown of the marriages is, for instance, the rise of the occurrence of incomplete families. There are various causes of the existence of incomplete families, illustration, the divorce of the parents, the death of one of the spouses and, also the individual woman's choice of being the single parent as well.

Key words: family, marriage, community, partnership, cohabitation, the durability of marriage, the attributes of the marriage, separation, divorce.

BIBLIOGRAFIA

Pius XI, Encyklika o małżeństwie chrześcijańskim *Casti connubii* (31 XII 1930).

Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*, 1981.

Jan Paweł II, *List do rodzin*, Warszawa 1993.

Franciszek pap., Adhortacja apostolska *Amoris laetitia*, 2016.

Główny Urząd Statystyczny, *Dane demograficzne*, Warszawa 2000.

Badanie CBOS, *Aktualne problemy i wydarzenia* – luty 2008, reprezentatywna próba losowa dorosłych mieszkańców Polski. Badanie Instytutu Studiów Społecznych UW i Instytutu Filozofii i Socjologii PAN.

Badanie CBOS, *Aktualne problemy i wydarzenia* – 1–8 czerwca 2017 r., przeprowadzone metodą wywiadów bezpośrednich na liczącej 1020 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

Bianchi P., *Kiedy małżeństwo jest nieważne?*, Kraków 2006.

- Braun-Gałkowska M., *Miłość aktywna. Psychologiczne uwarunkowania powodzenia w małżeństwie*, Warszawa 1985.
- Celmer Z., *Małżeństwo*, Warszawa 1989.
- Dodziuk Lityńska D., Markowska D., *Współczesna rodzina w Polsce*, Warszawa 1975.
- Dyczewski L., *Małżeństwo i rodzina w nowoczesnym społeczeństwie*, Lublin 2007.
- Dyczewski L., *Rodzina twórcą i przekazicielem kultury*, Lublin 2003.
- Gajda M.P., *Prawo małżeńskie Kościoła katolickiego*, Tarnów 2005.
- Hartwich F., *Związki partnerskie – aspekty prawne*, Warszawa 2011.
- Judsonová O., *Sexuální poradna dr. Tatiány pro všechna živá stvoření, Úplný průvodce evoluční biologii sexu*, tłum. M. Seethaler, Praha 2003.
- Kawula S., *Rodzina*, w: *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, red. D. Lalak, T. Pilch, Warszawa 1999, s. 34–56.
- Kawula S., *Studia z pedagogiki społecznej*, Olsztyn 1996.
- Kluzowa K., *Polska rzeczywistość demograficzna: stan aktualny i perspektywy*, „W Służbie Życiu”, 1999, nr 7(99), s. 8–17.
- Kwak A., *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kohabitacja*, Warszawa 2005.
- Mazur M., *Kryzysy w małżeństwie*, „W drodze”, 27(1999), nr 11, s. 24–36.
- Murdock G.P., *Social Structure*, New York 1949.
- Pawluk T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Prawo małżeńskie*, t. 3, Olsztyn 1996.
- Reiss I.L., *The Social Context of Premarital Sexual Permissiveness*, New York 1967.
- Rodzina współczesna*, red. M. Ziemska, Warszawa 1999.
- Rostowski J., *Zarys psychologii małżeństwa*, Warszawa 1987.
- Ryś M., *Jakość małżeństwa a komunikowanie się małżonków i sposoby rozwiązywania konfliktów*, „Problemy Rodziny”, 1996, nr 1, s. 5–16.
- Slany K., *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*, Kraków 2002.
- Szczepański J., *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1970.
- Szczepański J., *Zagadnienia socjologii współczesnej*, Warszawa 1965.
- Sztychmiller R., *Trwałość i nierozzerwalność małżeństwa kanonicznego w świetle art. 10–11 polskiego Konkordatu z 28 lipca 1993*, „Kościół i Prawo”, 13(1998), s. 41–54.
- Tyszka Z., *Rodzina we współczesnym świecie*, Poznań 2003.
- Tyszka Z., *Socjologia rodziny*, Warszawa 1974.
- Tyszka Z., *Współczesne rodziny polskie – ich stan i kierunek przemian*, Poznań 2001.
- Wiśniewska-Roszkowska K., *Sztuka małżeńskiego szczęścia*, Warszawa 1989.
- Wolski K., *Małżeństwo chrześcijańskie. Przymioty*, w: *Słownik małżeństwa i rodziny*, red. E. Ozorowski, Warszawa – Łomianki 1999, s. 228–230.
- Żurowski M., *Kanoniczne prawo małżeńskie okresu posoborowego*, Katowice 1976.